

Kärlek i tiden efter Freud

Några tankar om sexualiteten från en åldrande psykoanalytikers perspektiv

Clarence Crafoord¹

Den svenske psykoanalytikern Clarence Crafoord, snart 80 år, sammanfattar med tillbakablick på sitt eget liv hur sexualitetens roll och inflytande har påverkat samhällets utveckling under det gångna århundradet. Freuds öppnande av den sexuella sfären i både fallstudier och teoretiska skrifter har kommit att genomsyra kultur, politik med kvinnokamp och lagar om jämställdhet samtidigt som sexualitetens framträdelseformer i vår tid både har förändrats och förblivit påfallande desamma. Sexualupplysning, Kinseys rapporter och Masters och Johnson's studier har banat väg för en ny syn på preventivmedel och abortlagar. Sexualitetens olika skepnader förtydligas genom belysning av människolivet i 20-årsperioder, var och en med sin särskilda hantering av sexualdrift och njutning. Sexualiteten är starkt förändrad under den överblickbara tiden för en generation - ändå i mycket oförändrad. Kanske kan man säga att Freud lever ännu i vår tid?

Det var Freuds kvinnliga hysteriska patienter som väckte tanken på sexualiteten som den avgörande och starkaste drivkraften hos människan. Freud var på 1880-talet en äregirig neurofysiolog som nödgades försörja sig genom att öppna privatpraktik. Det var Wiensocietetens hysteriska kvinnor som tvingade neurologen Freud att lyssna till sina patienters långa berättelser om hur de fångslats av sina sexuella drömmar, tankar, minnen och fantasier. Freud lärde sig konsten att lyssna och lära av sina patienter. Han kom att bygga sitt livsverk kring alla sexualitetens uttrycksformer och utveckling, inte minst förstod han hur "drömmen avslöjar våra hemligaste drömmar". Han använde och systematiserade allt han hört med sin nya metod, allt han iakttagit i sitt

1. Clarence Crafoord: Psykiater, psykoanalytiker, författare, redaktör.
Nettside: www.enigma.se/crafoord. E-post: c.crafoord.ord@telia.com

eget själsliv och ställde samman tankegångarna i sina många skrifter om människans kamp med sina begär och strävanden.

Under inflytande av hur världshändelserna skakade civilisationen kom Freud att ägna sina sista år åt att söka härleda de sexuella drifterna och människoslåktets kulturskapande ur dess kamp om ledarskap och makt, dess frustrationer i ofullkomlighet och brister, och dess försök att i religiösa övertygelser och riter forma sin värld. Freud var pessimist, drevs ut från sitt hemland av förhärskande rasförföljelser och avled, hatad av en del beundrad av andra, vid tiden för andra världskrigets början.

Eftersom Freuds tankegångar mer än vi vill tro präglat hela 1900-talet ser jag mig själv och mitt psykoanalytiska intresse som ett barnbarn till Freud. Född samma år som Freud fyllde åttio år närmar jag mig nu själv åttioårsdagen. Jag har levt ett liv där jag kunnat överblicka min egen och andras sexualitet genom det jag lärt genom psykoanalysens perspektiv och inflytande som i mitt liv präglat studietiden från 1950-talet och genom mitt yrkesliv inom psykiatrin och psykoterapin under de följande sextio åren. Jag har i mitt personliga liv liksom många andra påverkats av tidsandans och världshändelsernas omvälvningar av samtidens kultur under de år som jag råkat leva. Jag intar därför perspektivet av sexualitetens härjningar med mig själv och omvärlden under den här specifika tidsperioden: Barndom och pubertet på 1950-talet, begynnande vuxenhet och familjebildning på 1960- och 1970-talet. Utveckling av yrkesliv och psykoanalytisk praktik på 1980- och -90-talen. Därpå skrivande och begynnande ålderdom i det nya millenniet.

Det finns avgörande och omvälvande händelser i samhällets hantering av sexuella frågor under min livstid: preventivmedelsupplysningen och sexualdebatten vaknade till liv under min barndomstid, och sexualundervisningen i skolorna tog sin början under min skoltid.

I min borgerliga miljö hölls ännu pojkskolor och flickskolor strikt isär. Jag tror det medförde mytbildningar och romantisering kring umgänget med kamrater och försvårade för min generation under uppväxtåren. Den sexuella nyfikenheten och rädslan för det sexuella förstärktes och varningar mot onani och hemlighetsmakeri kring alla sexuella ting var ännu starka. I vuxen världen lästes van de Veldes "Det fulländade äktenskapet" som gömdes undan i hemmen men som hittades av de försigkomna barnen. Texter och illustrationer lämnade inte mycket åt fantasin, samtidigt som den illa dolda försköningen av äktenskapets fröjder förvirrade. Porrtidningarna cirkulerade, i sin naivitet ändå starkt upphetsande. Man såg och lärde, men mest förstärktes myterna kring könsnhemligheterna. Nyfikenheten och lusten att få veta

kunde dock inte mötas med beskäftig sakupplysning. Sexualitetens mysterier innehöll budskap bortom det sakliga.

Psykoanalysens sätt att sammanlänka drömmarnas värld och begärets diffusa och fantasifyllda önskningsar fyllde långsamt dessa luckor för mig. Starkt intresse för litteraturens kärleksskildringar färgade också mina erfarenheter av de egna trevande kärleksförsöken. "Ville flickor hångla och vara tillsammans?" var en fråga som sysselsatte mig under tonåren. Själv sprängfylld av åtrå tyckte jag mig bara möta rädda och avvisande unga kvinnor, outtalat rädda för två ting: våldtäkt och graviditet. De frigjorda kvinnor som jag mötte skrämde på annat och mer överväldigande sätt. "Vad vill kvinnan?", frågade Freud men svarade inte klart på frågan. Jämställdhet och ömsesidig respekt kunde inte växa i denna tidsanda. Van de Velde tycktes röra sig i en annan värld med sina realistiska skönskrivningar.

Med 20-årsåldern och studietiden kom ett avslutande 1950-tal och ett begynnande 1960-tal med rock-and-roll, nylonstrumpor och korta kjolar, kondomautomater och pessarutprovning. Sakligheten och det praktiska skulle kombineras med det alltjämt mystiska och hemlighetsfulla i mötet med en sexuell praktik som tycktes både uppmuntrad och förbjuden. Jag minns hur jag som tonåring övade på att knäppa upp strumpeband och bh-hyskor med en hand för att kunna behålla flickans uppmärksamhet med den andra. Men det var alltjämt höljt i dunkel hur vi tillsammans skulle hantera vår ambivalenta nakenhet. Gåtan blev hur vi skulle förena sexualitet, värdighet och identitetens framväxande på samma gång. Att härbärgera kärleken tycktes förbli själva gåtan.

Kampen för kvinnans rättigheter fördes i radikala och intellektuella kretsar. Den spreds bara långsamt i RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning, grundat 1933) och bland psykoanalysens radikala företrädare. Kinseyrapporterna nådde vid denna tid Sverige, emottagna med viss skepsis. Här fanns dock svart på vitt om hur mycket människorna i USA ägnade sig åt sex. Allt torra siffror och statistik som vid den här tiden dekorerades av den dröm om Amerika som spreds på bio. I den förvirrande tidsandan på mitt 1960-tal blev allting mer tillåtet och experimentlustan kring sexualiteten växte, men familjeplaneringen var ännu inte systematiskt genomförd och rädslan för att "en flicka kan råka i olycka" (bli med barn) innan hon var gift var fortfarande levande i de borgerliga familjernas liv och i synen på ungdomens fritidsvanor.

Under 1960-talet kom Masters och Johnsons epokgörande rapporter om manlig och kvinnlig könsfysiologi med kurvor som utvisade kvinnans orgasmförmåga som vida överglänste mannens, samtidigt som paret Mas-

ters-Johnson utvecklade nya former av sexuell parterapi och praktiska övningar för förståelse av hur den sexuella samvaron kunde fördjupas i kunskap och praktik. Dessa nya forskningsrön publicerades och väckte uppseende inte minst i den intensifierade kvinnorörelsen. Psykoanalysens läror om den kvinnliga sexualitetens mystik som en "mörk kontinent" bländades nog på sina håll av Masters och Johnsons kalla strålkastarljus.

1960-talets slut med studentrevolter och studentupprorens tid medförde i hög grad ett uppsving för kvinnans frigörelse med lag om fri abort 1975 och p-pillrets mer allmänna användning. Detta medförde en av de största förändringarna i synen på sexualiteten och umgänget mellan könen i och med att skrällen för oönskade graviditeter som präglat tidigare generationers ungdomar försvann. Flickorna kunde nu på ett helt nytt sätt kontrollera och styra sin sexualitet och detta medförde till del en frigörelse för ungdomar som i allt större utsträckning tilläts sova över hos varandra och inte bara antogs pussas vid porten i all ärbardhet. Detta 1970-tal var avgörande också för oss som var unga vuxna, och en friare sexualitet förordades med tolerans för partnerbyte, experiment med gruppsex. Det som kallades "den sexuella revolutionen" spred sig över världen. Det var nu främst under 70- och 80-tal en tid för kvinnornas självständighet. Den frigörelse som pojkar och män skulle haft lika stort behov av lät vänta på sig. Den här epoken drabbade även mig som i mitt liv och dåvarande äktenskap släppte loss i "frigjordhetens" anda, något som jag senare lite sorgset har benämnt "kärlekens villospar". Hela denna period vållade från mitt nutidsperspektiv stora svårigheter när det gällde min syn på kvinnan som objekt som skulle tillfredsställas på olika sätt till en syn på kvinnan som en likvärdig samverkande partner i ett gemensamt liv mot ett gemensamt mål. Tidsandan skapade konflikter och maktstrider i människors försök att hitta varandra. De som medförde en trygg identitet från barndomen och uppväxt som självständiga och öppna personligheter klarade sig nog bäst i den här tiden av omvälvningar avseende främst kvinnans situation. En förändringsprocess som ännu pågår.

Skilsmässostatistiken visade hur vid denna tid ungefär hälften av alla äktenskap slutade med skilsmässa och samtidigt kom själva giftermålet att betraktas som något förlegat och allt flera parbildningar skedde utan ceremonier eller religiös inblandning. Samtidigt kom en debatt igång om samkönad sexualitet och strävan efter ett samhällets acceptering av olika familjebildningar med rätt för samkönade äktenskap och alltfler homosexuella "kom ut ur garderoben" på 1990-talet. År 2009 infördes en lag om samma regler för samkönade som för heterosexuella äktenskap. Avgörande händelser, norm- och

regeländringar, införande av bredare upplysning och människors vanor har sålunda under min livstid successivt skapat ett annorlunda normsystem i umgänget mellan könen och i hela samhället. Införandet av delat föräldraansvar och det faktum att kvinnor och män i allt högre utsträckning delar på försörjning och ansvar för barnen har lett till ett mer jämställt samhälle. Samtidigt har gamla fördomar och normer om mäns och kvinnors roller, rättigheter och skyldigheter dröjt kvar i folkdjupet.

Under den här tiden som jag kan överblicka har panoramat över den psykiska och sociala hälsan i många avseenden förändrats. Den psykodynamiska och socialpsykiatriska grundsynen som präglade slutet av 1900-talet har långsamt ersatts av en neuropsykiatrisk grundsyn med kategorisering av psykiska funktionshinder och problem enligt DSM-systemet i stället för försök att se psykisk ohälsa i ljuset av psykologiska och sociala förutsättningar för individen. Den sexuella utvecklingen och oidipuskomplexets roll för senare relationsproblematik och neurotisering lades åt sidan som ovetenskapliga hypoteser. Man strävade i stället efter en evidensbaserad och vetenskaplig bas för psykiatri och psykodynamiska hypoteser har utmönstrats som mer ovetenskapliga. Beteendeförändrande terapier grundade på kognitiv grundsyn har kommit att bli förhärskande vid sidan av behandling med farmaka på indikationer hämtade i DSM-kategoriseringen. Sexualiteten som intresseområde har skjutits i bakgrunden i 2000-talets psykiatriska panorama. I parterapi och familjerådgivningar dyker emellertid sexualitetens avgörande inflytande upp, både som budbärare och i allvarliga konfidentiella samtal som helare av en hel del psykisk ohälsa.

Denna förändrade grundsyn på den psykiatriska verksamheten fick mig att likt Freud dra mig tillbaka till privatpraktik och handledning inom psykoanalysens domän och lämna den kliniska psykiatri i mitten av 1980-talet.

*

Under det gångna halvsekle har betoningen på familjebildning och släktens kontinuitet minskat och ersatts av en betoning på varje individs förkovran och självförverkligande. Giftermålet som det centrala kontraktet för generationsskifte och vuxenblivande har fått vika för mer praktiska lösningar för samboende och familjebildning. Ett uttryck är att namnbruket långsamt förändrats där familjenamnen läggs till eller släpps alltefter uppkomst av nya levnadskonstellationer beroende på livsomständigheter och samlevnadsparter. Barnen lever ett eget liv i vardagens institutioner där hämtning och läm-

ning utgör centrala funktioner i ett familjeliv som samordnar de olika individernas behov av aktiviteter under arbetstid och fritid, snarare än att familjen utgör den samlande enheten. Samtidigt försäkras människor att de alltid prioriterar den egna familjens bestånd framför allt annat och därvid spelar den gemensamma samvaron under resor eller semestrar en framskjuten roll.

Den egna yrkeskarriären och kompetensutvecklingen prioriteras gärna framför familjens intressen, något som resulterat i att man skjuter upp barnafödandet. Tack vare effektiva preventivmedel blir familjeplaneringen rationell och inordnas i ett ideal som förenar familjeideal och individuellt självförverkligande. Parallellt med dessa sociala skeenden under perioden har en kommersialisering av olika marknader växt fram som betonar de ytliga ungdoms- och framgångsidealen och tillhandahåller allehanda sofistikerade och dyrbara hjälpmedel för förverkligandet av en optimalt bekväm och njutningsfull tillvaro under fritiden och en effektiv och framgångsrik verksamhet i skola och jobb.

Sexualiteten förefaller att vara både frånvarande och ständigt närvarande i vår på många sätt strömlinjeformade kultur. Det finns en skärpt uppmärksamhet på sexuella trakasserier och övergrepp, fokus på jämställdhet på arbetsplatser och i politiken. Samtidigt exponeras kvinnokroppen direkt och indirekt i reklam och på bilder. Meningen är att locka den manliga blicken och den troligtvis stinnare plånboken. Kvinnan är alltså i vår kultur ambivalent till att vara objekt. Förloppet mot ökad jämställdhet mellan könen går ytterst långsamt, sannolikt inte heller önskad av alla. Den fertila kvinnan och den potente mannen framtonar överallt i reklamens bilder och filmklipp. Den ouppnåeliga sexuella föreningen antyds som något som kan nås med kommersiella medel. Skönhet, kroppsvård och förförande klädesplagg är svaret.

Jag återfaller i dessa reflexioner i min förtrogenhet med Freuds grundläggande tänkande om sexualitetens väsen. Då vill jag enkelt dela upp livet och utvecklingen i perioder om 20 år. Sexualiteten utvecklas ur den tidiga barnomens tillfredsställelser som successivt måste uppges. Kvar blir en ostillbar längtan och strävan att uppnå de tidiga salighetstillstånden. Ur bristen kommer nyfikenhet och strävan och fantasier som laddar människorna i den egna kretsen som blir åtråvärda och som förmedlar kroppslighet, ömhet och sinnlighet. Den egna kroppen och självkänslan laddas med det Freud kallade libido och i den processen formas det sexuella självet. Barnet älskar och vill smälta samman med dem som är nära. Och barnen älskas tillbaka. Här formas kärlekens grunder och den kärleksfulla inre bilden av de älskade andra. Men den relationen kompliceras under de första 20 åren. Föräldrarna har varandra

och de liksom andra vuxna är ouppnåeliga för barnet. Barnen nödgas avstå från en sexuell (libidinös) tillfredsställelse genom föräldrarna som just har lärt dem smekas och kela när de var små. Kan vi kalla detta för en sexualisering av barnens kroppslighet? Men barnen som ofta sover med föräldrarna i deras sängar kan ju inte tillfredsställas sexuellt i den samvaron.

Varför är det så? Låt oss inse att den sexuella sammansmältningens kärna handlar om hela den existentiella identiteten. Den växer i sexualiseringen men förstärks till en stabil identitet först i grundupplevelsen att bli älskad också i avståndet från tillfredsställelse. Längtan kan ändå bli kvar, begär och strävan likaså. Föräldrarnas uppgift är den dubbla: att sexualisera och väcka sinnlighet; samtidigt lära barnet att avstå och därmed avsexualisera den kroppsliga samvaron som barnet växer upp med. Allt detta sker som ett komplicerat och ständigt pågående samspel under de första 20 åren. Scenerna är otaliga där detta utspelar sig och anpassningen ömsesidig. Från grundregler om att dela med sig till syskon och andra till den unga studentens insikt att som vuxen krävs att man betalar något för kost och logi i det egna barndomshemmet. Gränserna mellan själv och andra etableras och är nödvändiga för att en människa ska bli också ett sexuellt subjekt. Stegen på vägen är många, upplysning och erfarenheter av den egna kroppen och de sexuella hemligheterna, skamområdena, kommer att avtäckas i den takt som skonar hotande upplösning av identitet och självkänsla.

Vid 20 har vuxenheten förhoppningsvis kommit smygande till den unga människan. Han eller hon urskiljer konturerna av sig själv, men har optimalt ändå begär, nyfikenhet och kärlekslust i behåll. Min tanke när jag betraktar ungdomarna på avstånd är ibland en undran om de har kvar tillräckligt många hemligheter att upptäcka, och jag blir betänksam när jag hör att många ungdomar söker hjälp för att de liksom inte har lust i sin sexualitet. Jo, flick- eller pojkvännen är okej, men själva sexet kan lika gärna vara. Jag häpnar med min ungdom på sextio års avstånd: nog hade vi problem, men lust saknades sannerligen inte! Så mycket outgrundligt att utforska hos varandra, så mycket att fundera över. Tycker sig dagens upplysta ungdomar att alla hemligheter är avslöjade alla dunkla vrår i samvaron uppsökta redan från början av sina sexuella liv? Tycks dem kärleken trivial och förutsägbar redan efter första natten tillsammans? Eller kan det vara så att de sexuella omständigheterna är så klargjorda att den egna ungdomliga identitetsutvecklingen inte hinner med? Man blir lätt knullkompisar och inte älskande.

Åldern 20-40 år erbjuder en period av mognad, den tid då människan i sin strävan, nyfikenhet och utövande av insikter och färdigheter utvecklas till

person, långsamt hittar sin särart och kanske upptäcker sin egen särpräglade sexuella läggning, med eller utan en partner. En del unga män och kvinnor flyttar in och ut från varandra, prövar en partner, trivs tillsammans eller blir oense och flyttar isär. Det mesta syns inte i någon skilsmässostatistik.

Oftast sker familjebildning under de här åren, inte sällan kan man komma underfund med att den man lever med inte är den rätta, eller så inbillar man sig att det är fel men kan inte tala om det. I det moderna sociala livet möter man så många andra, båda makarna har yrkesliv, frestelser uppstår, otrohet kan inträffa. Hur katastrofalt drabbar en sådan händelse? Kanske det har att göra med identiteten? Hur djupt har parterna förankrat sin sexualitet i ett kärleksförhållande, låtit varandra smälta samman? Kränkningen vid otrohet står i proportion till detta. Om sexualiteten inte omfattar en persons identitet blir den mer en imitation än en konsekvensfylld handling. Kärleksrelationen är inriktad på monogami och den vuxna sexuella passionen alltså något som omfattar ett gemensamt liv. Att låta en främmande part bokstavligen komma innanför kroppens gränser hotar det gemensamma livet i grunden.

Otrohet torde vara den vanligaste orsaken till skilsmässa, och om parterna talar om att man varit överens och har gjort upp som vänner, ligger misstanken nära till hands att någon genuin kärleksrelation aldrig funnits. Sexualitetens handlingar kan lätt imiteras och missbrukas. "Den sexuella revolutionen" på 1970-talet med öppna äktenskap och obegränsad frihet till förhållanden utanför den egna relationen berövade identiteten den sexuella förankring som den vuxna sexuella passionen skulle behöva. Kanske riskerar individen att övergå i ett slags ihålig personlighet som kan glida runt habiliterat i sällskapslivet som en person som förför och förströr sin omgivning men som saknar kärna. Dessa identitetsfattiga individer kommer inte att kunna forma verkliga relationer, älskar ingen och sörjer heller ingen. Många psykiska störningar kan dölja sig under en sådan relations- och kärlekspatologi. De dyker upp senare i livet med missbruksdiagnoser eller som depressioner, kanske med psykosomatiska uttryck. Det är under perioden 20-40 år som de flesta etablerar varaktiga kärleksrelationer och dessa par uppger att de inte saknat någon annan partner och att den relation de etablerat erbjuder en tillräcklig grad av lycka.

Livet självt kan förstås inte delas in i sådana här 20-års intervall, det far fram med människor på högst skilda sätt. Det vi har gemensamt är att livet är ändligt och inte något att ta för evigt givet. Detta är den upptäckt som människor gör i perioden 40-60 år. De grå håren är ett faktum och många använder uttrycket "halvvägs" i denna period. Ännu finns möjligheter att på det sexuella

området göra upptäckter, kanske av en sexualitet som man tidigare i livet haft alltför bråttom för att uppfatta. Många människor gör just upptäckten i denna period av tillvaron att det tidigare inte funnits tillfälle, kraft eller mod att för-ena sexualitet och identitet. Upptäckten kan vara att de tidigare årtiondena framlevts i en aningslös illusion om vad livet har haft att bjuda av framgång och glitter, men att något har fattats och brustit i tillvaron.

Detta kan vara tiden för uppbrott ur döda relationer som framlevts för konvansens, bekvämlighetens eller "för barnens skull". Den sexuella orienteringen eller "läggningen", som det kommit att heta, kanske visar sig vara en helt annan än en person föreställt sig under inflytande av det som lärts in under tidiga år och som tagits för sant eller genuint utan att vara det. I dessa fall avslöjas kanske också de brister som funnits i den sexuella utvecklingen, där en person till exempel funnit det självklart att hålla isär identitet och sexualitet och låtit det sexuella levernnet löpa på "vid sidan av" det så kallade verkliga livet som kanske främst omfattat yrkesframgång eller en kreativ karriär inom vetenskapliga eller andra fängslade områden. Tiden har gått och så småningom kommer upptäckten: det är inte så långt kvar till arbetslivets uttunning. Vid den här tidpunkten, kring 60 år, finns kanske en möjlighet att stanna upp, ta en överblick och ställa frågan: vad var det här allt bra för?

I bästa fall ger livet en chans till nya upptäckter av relationens möjligheter, antingen den man just nu lever i och som medför nya perspektiv på vad som är viktigare än annat, eller kanske upptäckter av en annan verklighet genom nödvändigheter som svår sjukdom eller dödsfall. Ännu några fruktbara år kvar med en viss attraktivitet och energi samt i bästa fall ännu inte sviktande potens. De flesta barn växer under perioden upp i familjens hägn, men i omkring hälften av familjerna har föräldrarna flyttat isär och barnen vant sig vid växelvis boende eller andra kombinationer något som skapat nya familjekonstellationer där uttryck som "plastpappa" och "mammans pojkvän" skapat allehanda underförstådda relationsnyanser. Så förflyter den fortsatta utvecklingen genom den medelålder som kan vara benämningen på perioden 40-60 år. Om identiteterna förstärkts och stabiliserats genom en mognande sexuell erfarenhet eller inte, det beror på.

I perioden 60-80 år blir ålderstecknen obönhörligare och tydligare. I epoker något sekel tidigare var detta en åldrandets tid med utslitenhet, trötthet då epitetet "gubbe" eller "gumma" satte sin prägel på människorna. Nu, hundra år senare, har de medicinska framstegen vänt på dessa begrepp. Nu räknar man i samhället med en vital och köpstark grupp bland den åldrande befolkningen mellan 60-80 år, pigga pensionärer med aktiva intressen inom föreningsliv, po-

litik eller, för den som har råd – och det har väldigt många – en tid för att upptäcka världen, något som de flesta ungdomar numera gör i 20-årsåldern.

Hur ser sexualiteten ut för dessa moderna gubbar och gummor? Undersökningar visar entydigt på att dagens 70-åringar i regel är friska och aktiva och att de är intresserade av sexuell stimulans långt upp i åren. De som lever i äktenskap eller stabila förhållanden med samma partner uppger att de fortsatt ser sig som "lyckliga" och det gäller framför allt de personer som efter skilsmässor eller dödsfall lever i nya relationer. De uppges ofta ha blivit mer harmoniska än de tidigare, något som säkert delvis har sin grund i att förväntningar och hopp på framtiden av naturliga skäl i dessa år tonas ner. Som man kan vänta finns nu en viss fördragsamhet med krämpor, fel och brister i tillvaron, inte minst har många mist potensen och lusten till regelrätt sexuellt umgänge men fortsätter regelbunden kroppskontakt med "det lilla goa vi har" som någon uttryckt det.

Sexualitetens djupa förbindelse med identiteten är ju i stor utsträckning rent kroppslig. Att finnas till är också att ha en utsträckning i rummet, att uppta en plats, att bli berörd och smekt och den sinnligheten finns kvar också sedan andra sinnen ger upp, som förmågan att tala och förstå. Man kan undra om denna beröringssensualitet som består intill döden alls har med sexualiteten att göra. Jag vill då gärna gå tillbaka till sexualitetens början, hur alls sexualiteten uppstod hos det nyfödda barnet: genom föräldrarnas beröring, värme, röster och hållande omgivning, som ursprungligen formade både identitet och sexualitet och lät dem förenas i upplevelsen av tillfredsställelse. Den sammansmältningen återupplevs starkt i den goda orgasmen som ofta nog följs av den goda sömnen. Upplevelsen har ju också kallats "la petite mort", "den lilla döden". Till den försvagade och döende människan skulle man önska den slutliga tillfredsställelsen att genom beröring och en hållande omgivning få sjunka in i tidlösheten.

Litteraturförslag:

Bertrand, M. & al. (1998): Comment la sexualité vient aux enfants. *Bulletin de l'ACIRP* no 4., Besançon.

Crafoord, C. (2010): Kärleksförsök och svek. En själsläkares berättelser. Natur & Kultur, Stockholm

Crafoord, C. & Saxon Crafoord, G. (2013): *Guldbröllop. Om livslånga relationer*. Natur & Kultur, Stockholm.

Freud, S. (1905 m.fl.) (1998): Sexualiteten. *Samlade Skrifter V*. Natur & Kultur.

- Freud, S. (1916 och 1932) (1996): Föreläsningar. *Samlade Skrifter I*. Natur & Kultur, Stockholm.
- Kernberg, O. (1997): *Kärleksrelationer. Lust, aggression och sexualitet*. Norstedts, Stockholm.
- Kinsey, A & al. (1948 och 1953): *Sexual Behavior of the Human Male och Sexual Behavior of the Human Female*. Saunders. New York och London.
- Masters, W & Johnson, V. (1966): *Human Sexual Response*. Little & Brown &co. Boston.
- Paz, O. (1998): *Den dubbla lågan. Om kärlek och erotik*. Brombergs, Stockholm.
- Skoog, I. (2008): Sexuality in old age. I: B.Lewin & B.Træen (red.) *Sexology in Context*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Van de Velde, Th. (1940): *Det fulländade äktenskapet*. Skandinaviska Pressförlaget, Stockholm.

Summary

The soon 80-year old Swedish psychoanalyst Clarence Crafoord gives a personal review on the development of sexuality since Freud more or less opened the subject through his writings, both case studies and theoretical hypotheses. The 20th century's further studies on the matter include enlightenment through womens liberation movement, and scientific studies like The Kinsey Report and Masters and Johnson's studies promoting "the sexual revolution" of the sixties and seventies. Through his personal experiences Crafoord looks at human sexuality across generations, in 20-year phases. He states that sexual practices have changed, but that our attitudes to sexuality yet remain practically the same since Freud's days.

English title: Love in the time after Freud. Some thoughts on sexuality from the perspective of an aging psychoanalyst.

Keywords: Sexuality, human development, political change, cultural development, sexual enlightenment.